

Araştırma Makalesi / Research Article

**TÜRKİYE’DE KÜLTÜREL ÖN YARGILARIN AZALTILMASINA YÖNELİK
MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI: SİSTEMATİK BİR İNCELEME**

Hatice EKİCİ^{1*}
Emine YÜCEL²

Öz

Türkiye, tarih boyunca kültürel ön yargıların yaygın olduğu bir toplumsal bağlam olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye bağlamında “kültürel ön yargı” terimi etnik gruplar, mülteci-yerel halk ve coğrafi kimlikler arası ön yargıları kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Son yıllarda, Türkiye’de bu tür ön yargıları azaltmaya yönelik çeşitli müdahaleler geliştirilmiş ve test edilmiştir. Ancak bu müdahalelerin kapsamını ve etkililik düzeylerini değerlendirmek için mevcut çalışmaların bütüncül biçimde incelenmesi gerekmektedir. Bu sistematik inceleme, 2010-2024 yılları arasında Türkiye’de kültürel gruplar arası ön yargıları azaltmayı hedefleyen müdahale çalışmalarına dair mevcut alan yazını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmalar ön yargı alanı, hedef grup, müdahale stratejisi ve etkililik düzeyi gibi ölçütler doğrultusunda sistematik olarak özetlenmiştir. Bulgular, alan yazının kapsamını, eğilimlerini ve müdahale örüntülerini ortaya koymakta; psikoloji ve sosyoloji gibi toplumsal bilim alanlarındaki gelecekteki araştırma ve uygulamalara yönelik çeşitli çıkarım ve öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ön yargı, Ön yargı azaltma, Müdahale, Kültürel ön yargı, Türkiye

**INTERVENTION APPROACHES FOR REDUCING CULTURAL PREJUDICES IN
TÜRKİYE: A SYSTEMATIC REVIEW**

Abstract

Türkiye has historically been a context where cultural prejudices are widespread. In this study, the term “cultural prejudice” refers to biases among ethnic groups, between refugees and local populations, and across geographical identities. In recent years, various interventions have been developed and tested to reduce such prejudices in Türkiye. However, a comprehensive review is needed to evaluate the scope and effectiveness of these efforts. This systematic review aims to examine the existing literature on interventions targeting intercultural prejudice in Türkiye between 2010 and 2024. The studies were systematically reviewed based on criteria such as the type of prejudice, target group, intervention strategy, and effectiveness. The findings highlight prevailing trends, common intervention approaches, and existing research gaps, providing valuable insights and guidance for future research and practice in fields such as psychology, sociology, and other social sciences.

Keywords: Prejudice, Prejudice reduction, Intervention, Cultural prejudice, Türkiye

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8032-9708

* **Sorumlu Yazar** (Corresponding Author): haticeozen11@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-3663-6003

Başvuru Tarihi (Received): 01.08.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.10.2025

Giriş

Toplumdaki belirgin kültürel gruplar (ör. etnik gruplar, mülteciler ve yerel halk) arasındaki ön yargılar sosyal yaşamın süregelen bir gerçeğidir (Lemmer ve Wagner, 2015). Bu kültürel ön yargılar, sosyal dışlanmadan nefret suçları ve hatta uluslararası çatışmalara kadar uzanan ciddi toplumsal sorunlara yol açmaktadır (Beelmann ve Heinemann, 2014). Tarih boyunca çeşitli etnik ve mülteci³ gruplara ev sahipliği yapan Türkiye, kültürel ön yargıların yaygın olduğu toplumsal bağlamlardan birisidir. Bu çalışmada “kültürel ön yargı” terimi, Türkiye’de etnik, mülteci-yerel ve coğrafi kimlikler arasındaki ön yargıları ifade etmek için kullanılmaktadır. Birçok çalışma Türkiye’de yerel halk-mülteci (Chemin, 2016; Reis, 2019), doğulu-doğulu olmayan (Öncü, 2011; Yücel vd., 2021) ve Türk-Kürt (Bilali vd., 2014; Saraçoğlu, 2009) gibi çeşitli kültürel gruplar arasındaki olumsuz dinamikleri ortaya koyarak, toplumsal düzeyde ön yargıyı azaltıcı müdahalelerin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Son yıllarda Türkiye’de kültürel ön yargıları azaltmaya yönelik müdahaleler artsa da bu müdahalelerin etkililiğini değerlendiren çalışmalar görece sınırlıdır (Ekici vd., 2021; Özaydın vd., 2021; Yücel vd., 2023). Bu nedenle Türkiye’de yürütülen müdahale çalışmalarının kapsamını ortaya koymak ve müdahale başarısına etki eden faktörleri anlamak için mevcut araştırmaların bütüncül bir biçimde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışma, 2010-2024 yılları arasında Türkiye’de kültürel gruplar arasındaki ön yargıları azaltmaya yönelik yürütülen müdahale çalışmalarına dair mevcut alan yazını sistematik olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

1.Ön Yargı

Ön yargı, belli bir sosyal gruba yönelik olumsuz kanaat olarak tanımlanmaktadır (Allport, 1954, Paluck vd., 2021). Etnik köken, ırk, milliyet, din, cinsel yönelim ve yaş gibi farklı sosyal gruplara yönelik ortaya çıkabilen ön yargının bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç boyutu vardır (Beelmann ve Heinemann, 2014). Bu inceleme çalışmasının odak noktasını Türkiye’deki kültürel ön yargılar oluşturmaktadır. Kültürel ön yargının tanımı konusunda tam bir uzlaşma olmasa da genellikle milliyet, dil ve etnik kökene dayalı ön yargılar olarak ele alınmaktadır (Chung vd., 2017). Çeşitli kültürel grupları içinde barındıran Türkiye’de, kültürel ön yargıların en belirgin boyutunu etnik gruplar ve yerel halk-mülteci grupları arası ön yargılar oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada kültürel ön yargılar bu iki ön yargı biçimini ve bunlarla yakından ilişkili olan “coğrafi kimlik temelli ön yargıları” (Öncü, 2011; Yücel vd., 2021) kapsayıcı bir terim olarak kullanılmıştır.

2. Etnikler Arası Ve Yerel Halk-Mülteciler Arası Ön Yargılar

Kültürel ön yargılar altında ele alınan etnikler arası ve yerel halk-mülteciler arası ön yargılar arasında bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Farklı etnik gruplar ve mülteciler, ulusal iç grup bakış açısından genellikle “yabancı” ya da “azınlık” olarak görülmektedir (Billiet vd., 2003). Bu gruplara yönelik tutumlar, ulusal kimliğe dair paylaşılan inançlar tarafından şekillenmektedir. Ulus; ortak bir kültürel mirasa sahip homojen bir yapı olarak algılandığında, mülteciler ve etnik azınlıklar ulusal kültüre tehdit olarak algılanabilmektedir (Billiet vd., 2003). Bu bağlamda ön yargılar, çoğunluk grubun ayrıcalıklı konumunu korumaya da hizmet eder (Grapin vd., 2019). Buna ilaveten “azınlığı” oluşturan etnik gruplar ve mülteciler, benzer ön yargı süreçlerine maruz kalmakta, benzer dışlayıcı söylemlerle hedef alınmakta ve sosyal uyum, vatandaşlık, asimilasyon gibi ortak tartışmalara konu olmaktadır. Bunun sonucu olarak birçok çalışmada bu ön yargıların genellikle “etnik ön yargılar” başlığı altında birlikte ele alındığı görülmektedir (Grapin vd., 2019; Lemmer ve Wagner, 2015).

Bu tür ön yargılar eğitimde ayrımcılık, sosyal dışlanma, okul zorbalığı, kaygı gibi psikolojik rahatsızlıklar, nefret suçları ve hatta uluslararası çatışmalar gibi dünyanın birçok yerinde ciddi

³ Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle yalnızca Batıdan gelen sığınma başvurularını mülteci statüsünde değerlendirmektedir. Bu nedenle Türkiye’de Suriyeliler ve Afganlar gibi sığınmacılara mülteci statüsü verilememektedir. Ancak sosyolojik açıdan, bu gruplar için “mülteci” terimi yaygın biçimde kullanılmaktadır.

toplumsal sorunlara yol açmaktadır (Paradies, 2006; Şafak-Ayvazoglu vd., 2021). Bu nedenle araştırmacılar, kültürler arası ön yargıları azaltmaya yönelik müdahale programlarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

3. Ön Yargıyı Azaltıcı Müdahaleler

Farklı sosyal gruplara yönelik ön yargıların yol açtığı toplumsal sorunlarla başa çıkmak için uzun yıllardan beri çok çeşitli müdahale stratejileri geliştirilmiş ve test edilmiştir. Bu stratejiler doğrudan temas, bilişsel/duygusal eğitim programları, diyalog, turistik gezi ve medya gibi pek çok yöntemi kapsamaktadır (Paluck vd., 2021). Son dönemde gerçekleştirilen en kapsamlı derleme çalışmalarından birini gerçekleştiren Paluck ve diğerleri (2021), ön yargıyı azaltıcı müdahaleleri temel (*basic*) ve uygulamalı (*applied*) olmak üzere iki üst gruba ayırmıştır. Temel müdahaleler tek bir kuramsal stratejiye dayanırken uygulamalı müdahaleler çok stratejili, uzun süreli ve maliyetli programlardır.

Ön yargı azaltıcı müdahaleleri derleyen meta-analiz çalışmaları, alan yazında en sık hedeflenen ön yargıların etnik ve göçmen/mülteci karşıtı ön yargılar, diğer bir deyişle “kültürel ön yargılar” olduğuna işaret etmektedir (Hsieh vd., 2022; Paluck vd., 2021). Bazı çalışmalar ise doğrudan bu ön yargı türlerini konu edinen müdahalelere odaklanmıştır (Grapin vd., 2019; Raabe ve Beelmann, 2011). Bu inceleme çalışması da Türkiye bağlamında kültürel ön yargıları azaltıcı müdahalelere odaklanmaktadır.

4. Türkiye’de Kültürler Arası Ön Yargılar

Türkiye, çeşitli etnik ve mülteci gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye’de en az 51 etnik grubun bulunduğu bilinmekte olup (Andrews, 1992), bunların başlıcaları Kürtler, Ermeniler ve Romanlardır (Kurban, 2007). Çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayan Kürtler, ülkenin en büyük azınlık grubudur (Kurban, 2007). Araştırmalara göre Türkler ve Kürtler arasında karşılıklı ön yargı ve güvensizlik yaygındır (Bağcı ve Çelebi, 2017; Bilali vd., 2014; Yeğen, 2009). Kürtler, Türkler tarafından terörist, pis, işgalci, şiddet yanlısı, cahil gibi olumsuz kalıplarla etiketlenmektedir (Saraçoğlu, 2009, 2010; Turgut ve Çelik, 2024). Kürtlerin yanında, Türklerin Romanlara ve Ermenilere yönelik ön yargıları da birçok araştırmada ortaya koyulmuştur. Romanlar, Türkler tarafından hırsız, küfürbaz ve pis gibi olumsuz kalıp yargılarla etiketlenirken (Kolukırmık, 2009), Ermeniler genellikle yabancı, dışarıdan gelen ve güvenilmez olarak görülmektedir (Bikmen, 1999; Özdoğan vd., 2009).

Kürtlere yönelik ön yargılarla ilişkili olarak, Türkiye’de kültürler arası ön yargıların bir kaynağını da “Doğululuk” oluşturmaktadır (Peker-Dural vd., 2018; Yücel vd., 2021). Kürtlerin ağırlıklı olarak doğu ve güneydoğuda yaşaması, “Doğu” kavramının Kürt kimliğiyle özdeşleşmesine neden olmuştur. Bu durum, “Doğu” ile diğer bölgeler arasındaki mevcut sosyoekonomik hiyerarşinin de etkisiyle coğrafi aidiyeti belirgin bir sosyal kategori hâline getirmiştir (Öncü, 2011; Peker-Dural vd., 2018). Böylece “Doğuda” veya “Doğu dışında” yaşamak, iç ve dış grup ayrımını yansıtan bir ikiliğe dönüşmüştür. Bu durum gündelik dilde “Doğu insanı” ifadesinde açıkça görülmektedir (Öncü, 2011).

Türkiye, tarih boyunca özellikle güney ve doğu sınırlarından gelen mültecilere ev sahipliği yapmıştır (Kirişçi, 2014). 1980’ler ve 1990’larda ekonomik liberalleşme, turizm artışı ve komşu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar, özellikle 2011’deki Suriye iç savaşı, bu mülteci sayısında büyük artışa neden olmuştur (Özçürümez ve Şenses, 2015). Dünyadaki Suriyelilerin yarısından fazlasını barındıran Türkiye, en çok mülteci ağırlayan ülkedir. Ancak Türkiye, 1954 Cenevre Sözleşmesine bağlı olarak yalnızca Avrupa’dan gelenleri mülteci olarak tanıdığından Suriyeli, Afgan, Afrikalı ve Iraklıların çoğu mülteci statüsüne sahip değildir. Suriyelilere 2015’ten bu yana geri göndermeme, sınırlı çalışma ve yasal kalış hakkı ile temel hizmetlere erişim sağlayan “geçici koruma statüsü” tanınmaktadır (İneli-Ciğer, 2016).

Birçok araştırma, Suriyeli, Iraklı, Afgan ve Afrikalıların Türk vatandaşları tarafından olumsuz ve dışlayıcı tutumlara maruz kaldığını ortaya koymaktadır (Erdoğan, 2014; Özer, 2020; Yitmen ve Verkuyten, 2018; Yücel vd., 2023). Suriyeliler güvenilmez, suçlu, tehlikeli gibi olumsuz kalıp yargılarla etiketlenirken (Chemin, 2016), Afganlar geri kalmış, şiddet eğilimli ve ilkel bireyler olarak algılanmaktadır (Reis, 2019). Bu olumsuz tutumlar tek taraflı değildir; Suriyeli ve Afganlar da Türkleri hoşgörüsüz ve yabancı düşmanı olarak görmektedir (Şafak-Ayvazoglu vd., 2021; Reis, 2019).

5. Mevcut Çalışma

Kültürel ön yargının kapsayıcı tanımı, (Chung vd., 2017) etnik önyargılar, mülteciler ile yerel halk arasındaki önyargılar ve Türkiye’deki coğrafi kimlikler arası önyargıların kavramsal ortaklıkları dikkate alınarak, bu çalışmada söz konusu üç önyargı türü "kültürel önyargılar" başlığı altında ele alınmıştır. Kültürel ön yargıların yoğun olduğu Türkiye’de, toplumsal gerginliklerin azaltılması sürdürülebilir barış için kritiktir. Son yıllarda Türkiye’de, çeşitli aktörlerin iş birliğiyle kültürler arası ön yargıları azaltmaya yönelik artan sayıda müdahale programı hayata geçirilmiştir (ör. Biz Bir Takımız projesi). Ancak bu müdahalelerin etkililiği yalnızca sınırlı sayıda çalışmada değerlendirilmiştir (ör. Ekici vd., 2021; Tercan vd., 2021; Yücel vd., 2021). Bu bağlamda, Türkiye’de kültürel ön yargıları azaltmaya yönelik müdahalelerin kapsamının belirlenmesi ve müdahalelerin başarı unsurlarının anlaşılması için, mevcut çalışmaların bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu çalışma, Türkiye’de kültürel gruplar (etnik, yerel halk-mülteci ve coğrafi kimlik temelli gruplar) arasındaki ön yargıları azaltmaya yönelik müdahale çalışmalarına dair mevcut alan yazını sistematik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Mevcut çalışmanın alan yazınındaki boşlukları ortaya koyması, gelecek araştırmalara yol göstermesi ve politika geliştirme süreçlerine bilimsel katkı sağlaması beklenmektedir.

Türkiye’de ön yargı azaltıcı müdahale çalışmaları üzerine bazı araştırmacılar öyküleyici (*narrative*) (Ekici, 2024) veya sistematik derlemeler (Çalışkan-Sarı, 2023) yürütmüştür. Bu çalışmalar, belirli ön yargı türleri (mülteci karşıtı tutumlar vb.) veya müdahale stratejilerine (hayali temas ve spor vb.) odaklanmıştır. Ancak Türkiye’de kültürel gruplar arasındaki ön yargıları hedefleyen müdahaleleri sistematik olarak inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun yanında, uluslararası alan yazında ön yargıyı azaltıcı müdahaleler (*prejudice reduction interventions*) ayrı bir çalışma alanı olarak belirirken (Paluck vd., 2021), bu konudaki Türkçe alan yazın sınırlıdır. Bu sınırlı alan yazından yola çıkarak bu inceleme çalışmasının Türkiye’de gelişmekte olan ön yargı azaltma çalışmalarına katkı sağlaması ve araştırmacılar, program geliştiriciler, uygulayıcılar ile politika yapıcılar için yararlı bir kaynak olması amaçlanmaktadır.

6. Yöntem

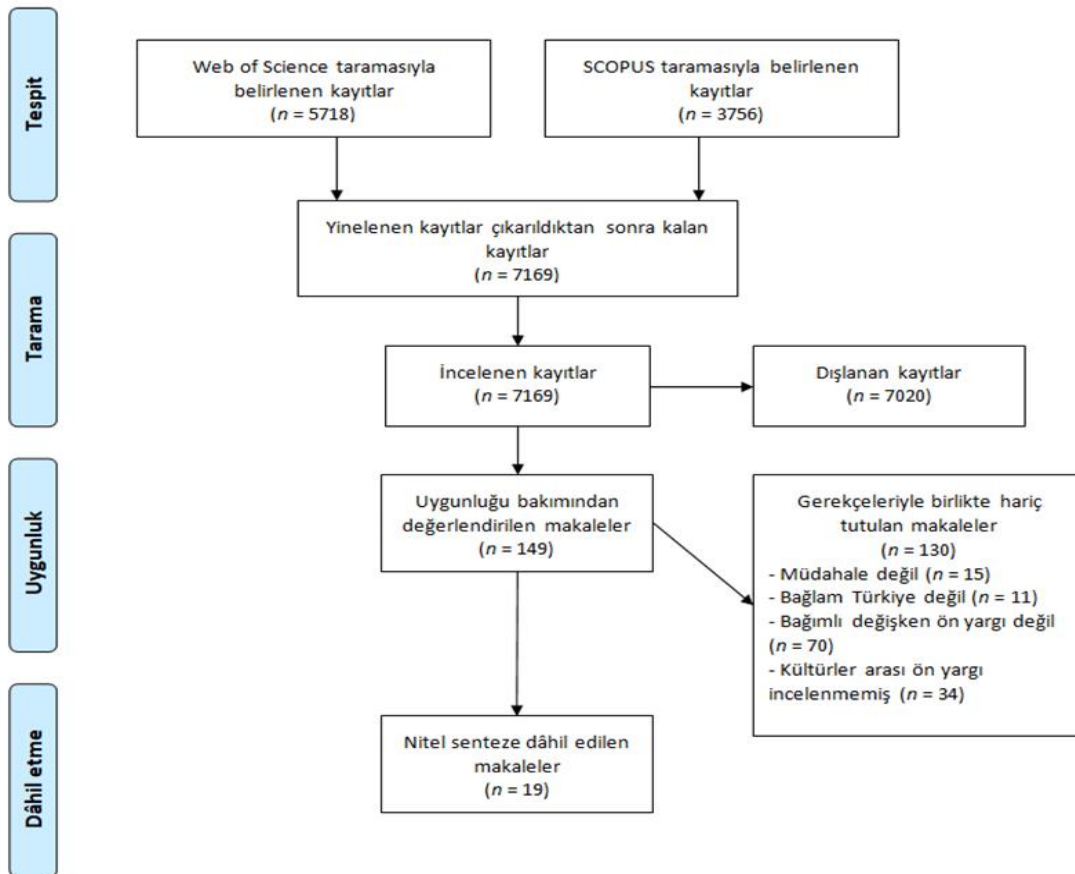
Bu çalışma, PRISMA kılavuzuna (Page vd., 2020) uygun olarak yürütülmüş bir sistematik incelemedir. Çalışmalara ilişkin veriler standart bir form aracılığıyla çıkarılmış, bulgular betimsel sentez tekniği ile değerlendirilmiştir. Mevcut çalışma için indeks taraması 2024 yılının haziran ayında yürütülmüştür. Veri tabanı olarak Web of Science ve SCOPUS kullanılmıştır. Arama tarihi 1 Ocak 2010 ile 1 Haziran 2024 olarak sınırlandırılmıştır. Arama sorgusu (*search query*) oluştururken Paluck ve diğerlerinin (2021) “ön yargıları azaltma” ve “olumlu gruplar arası sonuçları artırma” olmak üzere iki boyutlu yaklaşımı benimsenmiştir. Ön yargıları azaltmaya yönelik araştırmalara ulaşmak için hazırlanan arama sorgusunda; olumsuz gruplar arası tutumları çağrıştıran sözcükler (ör. ön yargı [*prejudice*]) azaltma ya da değiştirme ile ilgili beş sözcükle (ör. azaltma [*decreas**]) eşleştirilmiştir. Olumlu sonuçları artırma ile ilgili araştırmalara ulaşmak için ise arama sorgusunda olumlu gruplar arası tutumlarla ilgili sözcükler (ör. bakış açısını alma [*perspective taking*]) artırma ile ilgili dört sözcükle (ör. artırma [*increas**]) eşleştirilmiştir. Bu çalışma Türkiye bağlamında kültürler arası ön yargıları azaltmaya yönelik müdahalelere ulaşmayı hedeflese de; araştırma sorgusu, engele sahip veya yaşlı bireyler gibi diğer gruplara yönelik önyargıları hedefleyen müdahale çalışmalarını da

kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur. Böylelikle tüm ön yargıyı azaltıcı müdahaleler arasında spesifik olarak kültürler arası ön yargıları kırmaya odaklanan müdahalelerin oranının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Ön yargıları azaltma ve olumlu gruplar arası sonuçları artırma olmak üzere iki farklı amaç doğrultusunda hazırlanan iki arama sorgusu; (a) anahtar sözcüklerin Türkiye (*Türkiye, Turkey*) ile eşleştirildiği ve (b) bağlantılı ülkenin (*affiliated country*) Türkiye olarak tanımladığı spesifik komutlar eklenerek belirlenen veri tabanlarında ikiye kere tarama yapılmıştır. Böylelikle, başlık ya da özetinde “Türkiye” kelimesi geçen makalelerin yanı sıra, bu kelime metnin ilgili bölümlerinde yer almasa dahi yazarlarının Türkiye ile bağlantılı olduğu müdahale çalışmalarına ulaşılması amaçlanmıştır. Spesifik arama koşulları veri tabanı yapılarına göre bazı farklılıklar gösterdiğinden; aramada kullanılan sekiz arama sorgusu Ek Materyaller bölümünde sunulmuştur.

Kapsamlı tarama süreci sonucunda, PRISMA akış şemasında da görülebileceği üzere (Şekil 1), yedi binden fazla makaleye ulaşılmıştır. Bu çalışmalar, Türkiye bağlamında belirli bir sosyal gruba yönelik ön yargıları azaltmayı amaçlayan bir müdahale içerip içermediği ve bağımlı değişkenin bir gruba yönelik duygu, tutum, biliş, davranışsal niyet ya da davranışları ölçüp ölçmediği ölçütlerine göre çalışma kapsamına dâhil edilmiş ya da dışlanmıştır. Bir çalışmanın ön yargı karşıtı bir müdahale olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine karar verilirken, uygulamanın bireylerin yaşamına dışarıdan (örneğin araştırmacılar ya da kurumlar aracılığıyla) yapılan ve açık biçimde ön yargıları azaltmayı hedefleyen bir müdahale niteliği taşımasına dikkat edilmiştir.

Şekil 1: Sistematik Tarama Kapsamında Çalışma Seçim Süreci (PRISMA Akış Şeması)

Bu dâhil etme ölçütleri doğrultusunda aşağıda belirtilen özellikleri taşıyan çalışmalar sistematik inceleme kapsamı dışında tutulmuştur:

- Bireylerin zorunlu olarak içinde yer aldığı eğitim süreçlerine ya da hâlihazırda geçirdikleri deneyimlere (örneğin turistik gezi, gruplar arası evlilik) odaklanan ve bu süreçlerin etkilerini inceleyen araştırmalar.
- Müdahale niteliği taşısa da bağımlı değişken olarak doğrudan belirli bir gruba yönelik tutumlar yerine; empati, kültürel yetkinlik ve saldırganlık gibi ön yargıyla ilişkili ancak daha genel psikososyal değişkenleri ele alan çalışmalar.
- Ön yargının hedefinde yer alan bireylerin yaşadığı olumsuz deneyimleri (örneğin damgalanma, dışlanma) azaltmayı amaçlayan müdahale çalışmaları.
- Türkiye bağlamında yürütülmemiş veya Türkiye içindeki gruplar arası ilişkileri hedeflemediği belirlenen çalışmalar.
- Yalnızca cinsiyetçiliği azaltmayı hedefleyen müdahaleler (benzer bir yaklaşım için Paluck vd., 2021).

Bu çalışmada benimsenen en temel dâhil etme ölçütü, aday müdahale programının dış gruba yönelik tutumlarla ilgili bir sonuç (bağımlı) değişkenin ölçümünü içermesidir. Bu ölçüte göre Türkiye’nin sosyokültürel bağlamında farklı gruplara yönelik ön yargılar üzerinde etkisi test edilen toplam 53 müdahale programı tespit edilmiştir. Bu müdahalelerin listesi Ek Materyallerde sunulmuş olup tüm müdahaleler arasında kültürler arası ön yargılar %36 oranla en yüksek temsil edilen ön yargı alanı olmuştur.

7. Bulgular

7.1. Çalışmalarla İlgili Genel Değerlendirmeler

Araştırma kapsamında belirlenen ölçütler dâhilinde ulaşılan makaleler, Tablo 1’de özetlenmiştir (daha ayrıntılı bulgular için bkz. Ek Materyaller). Araştırma kapsamında, yayımlanmış 19 makale ve bu makalelerde yer alan 28 çalışma incelenmiştir. Tüm çalışmalar uluslararası dergilerde İngilizce olarak yayımlanmış olup, %32’si 2016-2020, %68’i ise 2020 sonrası tarihlidir. En çok yayına ev sahipliği yapan dergi *International Journal for Intercultural Relations* (5 makale) olurken, *Applied Social Psychology* ve *Current Psychology* dergileri ikişer makale ile onu takip etmektedir. Çalışmalar, %68’i psikoloji, %8’i ise siyaset bilimi alanından olmak üzere, farklı disiplinlerden 61 araştırmacı tarafından yürütülmüştür.

Tablo 1: Kùltürler Arası Ön Yargıları Azaltmaya Yönelik Müdahaleler

İlk Yazar	Yılı	No	Ön Yargı Alanı	Türü	Strateji	Etkililik
Çuhadar	2015	Tek çalışma	Etnikler arası tutumlar	Uygulamalı	Bilişsel/duygusal müdahale (eğitim)	Etkili
Lazarev	2017	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Sosyal kategorizasyon	Kısmen etkili
Bağcı	2018a	Çalışma-1	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Kısmen etkili
Bağcı	2018a	Çalışma-2	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkisiz
Bağcı	2018a	Çalışma-3	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Kısmen etkili
Bağcı	2018b	Çalışma-1	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Kısmen etkili
Bağcı	2018b	Çalışma-2	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkili
Bağcı	2018b	Çalışma-3	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkili
Bağcı	2019a	Çalışma-1	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkisiz
Bağcı	2019a	Çalışma-2	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkili
Bağcı	2019b	Çalışma-2	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkisiz
Bağcı	2019b	Çalışma-3	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkisiz
Fırat	2020	Tek çalışma	Etnikler arası tutumlar; Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkisiz
Bağcı	2021	Çalışma-1	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Çevrim içi temas (e-temas)	Etkili
Bağcı	2021	Çalışma-2	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Çevrim içi temas (e-temas)	Etkili
Tercan	2021	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Dolaylı temas	Kısmen etkili
Özaydın	2021	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Uygulamalı	Doğrudan temas; Bilişsel/duygusal müdahale (eğitim)	Etkili
Alan	2021	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Uygulamalı	Bilişsel/duygusal müdahale (eğitim)	Etkili
Ekici	2021	Tek çalışma	Coğrafi kimlik temelli tutumlar	Uygulamalı	Doğrudan temas; Spor; Bilişsel/duygusal müdahale (eğitim)	Etkili
Yücel	2021	Tek çalışma	Coğrafi kimlik temelli tutumlar	Uygulamalı	Turizm; Doğrudan temas; Sosyal kategorizasyon	Kısmen etkili
Çoksan	2022	Tek çalışma	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Sosyal norm	Etkili

Türkiye’de Kültürel Ön Yargıların Azaltılmasına Yönelik Müdahale Yaklaşımları: Sistematik Bir İnceleme

Bağcı	2023	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Dolaylı temas	Kısmen etkili
Çalışkan-Sarı	2023	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Uygulamalı	Bilişsel/duygusal müdahale (eğitim)	Etkili
Yücel	2023	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Uygulamalı	Spor; Doğrudan temas; Bilişsel/duygusal müdahale (eğitim); Sosyal kategorizasyon	Kısmen etkili
Yücel	2024	Çalışma-1	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Kısmen etkili
Yücel	2024	Çalışma-2	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Kısmen etkili
Yücel	2024	Çalışma-3	Etnikler arası tutumlar	Temel araştırma	Hayalî temas	Etkisiz
Aktaş	2024	Tek çalışma	Mülteci ve yerel halk arası tutumlar	Temel araştırma	Bilişsel/duygusal müdahale (empati aşılama)	Kısmen etkili

7.2. Ön Yargı Alanı

Mevcut 28 müdahale çalışmasının %53'ü etnikler arası⁴, %43'ü mülteci ve yerel halk arası (T.C. vatandaşı), kalanı da (2 çalışma) coğrafi kimlik temelli tutumları hedeflemiştir. Çalışmaların çoğu (%78) Türklerin veya yerel halkın azınlık gruplara (mülteci ya da diğer etnisiteler) yönelik tutumlarını, %28'i ise azınlık grupların Türklere yönelik ön yargılarını ele almıştır.

Bu çalışmalarda, ön yargılı olduğu ve ön yargıya maruz kaldığı varsayılan gruplar incelendiğinde, çalışmaların %39'unda Türklerin diğer etnik azınlıklara, özellikle Kürtlere (%32, 9 çalışma) ve Ermenilere (1 çalışma), karşı ön yargılı olduğu varsayılmıştır. Beş çalışmada (%17), Kürtlerin Türklere karşı ön yargılı olduğu, bir çalışmada (Çuhadar vd., 2015) ise Türkler ile Yunanlılar arasında karşılıklı ön yargılar olduğu kabul edilmiştir. Mülteciler ve yerel halk arası tutumlar bağlamında, çalışmaların %42'sinde (12 çalışma) yerel halkın mültecilere, iki çalışmada (Alan vd., 2021; Yücel vd., 2023) ise mültecilerin yerel halka karşı ön yargılı olduğu varsayılmıştır. Bu çalışmaların çoğunluğu Suriyelilere odaklanırken, yalnızca bir çalışma Ukraynalılara (Aktaş vd., 2024) ve üç çalışma Afganlara (Aktaş vd., 2024; Bağcı vd., 2023; Yücel vd., 2023) yöneliktir. Ayrıca iki çalışma (Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2021), Türkiye'nin doğusunda ve diğer bölgelerinde yaşayan bireylerin karşılıklı ön yargılarını varsaymıştır.

7.3. Detayları: Müdahale Türü, Stratejisi Ve Ortamı

Çalışmaların çoğunluğu (%75) temel müdahale niteliğindeyken, uygulamalı müdahalelerin (7 çalışma) sınırlı kaldığı görülmektedir. Kullanılan en yaygın strateji hayalî temas olup (%50, 14 çalışma), bunu bilişsel/duygusal müdahale (%25, 7 çalışma), doğrudan temas (4 çalışma) ve sosyal kategorizasyon (3 çalışma) izlemiştir. Çevrim içi temas, dolaylı temas, spor, turizm ve sosyal norm stratejileri ise daha az tercih edilmiştir.

Tercan ve diğerlerinin (2021) çalışması hariç olmak üzere temel araştırma müdahaleleri tek stratejili ve kısa süreli uygulamalardır. Bunların çoğunda yüz yüze olmayan temas stratejileri (%66 hayalî temas, %10 çevrim içi temas, %10 dolaylı temas) kullanılmıştır. Uygulamalı müdahalelerin ise çoğu (%66, 4 çalışma) çok stratejili olarak kurgulanmış olup, bilişsel/duygusal müdahale (6 çalışma) ve yüz yüze temas (4 çalışma) en sık tercih edilen stratejileridir. Uygulamalı müdahaleler, dört günden (Yücel vd., 2021) bir buçuk yıla (Çuhadar vd., 2015) kadar değişen sürelerle, uzun soluklu programlar olarak öne çıkmaktadır.

Müdahalelerin %35'i çevrim içi ortamda, %32'si sahada, geri kalanı ise laboratuvarda gerçekleştirilmiştir. Sahadaki müdahalelerin çoğu okul (Alan vd., 2021; Tercan vd., 2021; Yücel vd., 2021, 2023), üniversite (Özaydın vd., 2021) ve gençlik merkezleri (Yücel vd., 2021, 2023) gibi kamusal alanlarda gerçekleştirilmiştir.

7.4. Müdahale Stratejileri

7.4.1. Hayalî Temas

Hayalî temas (%50, 14 çalışma), yalnızca temel araştırma müdahalelerinde kullanılmış ve çoğunlukla laboratuvar (6 çalışma) veya çevrim içi (7 çalışma) ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar üniversite öğrencileri ve yetişkinlerle yürütülmüş olup çocuklarla yapılmış hayalî temas çalışması bulunmamaktadır. Hayalî temasın etkinliğini artırmak amacıyla araştırmacıların etnik kimlik belirginliği (Bağcı vd., 2018a), arkadaşlık potansiyeli (Fırat ve Ataca, 2020) ve turistik etkileşimi (Yücel vd., 2024) senaryolara entegre ettiği görülmektedir.

⁴Fırat ve Ataca (2020) çalışması, hem etnik gruplar arası tutumları hem de mülteciler ile yerel halk arasındaki tutumları hedeflediği için her iki kategoriye de dâhil edilmiştir. Bu nedenle sistematik incelemeye dâhil edilen toplam çalışma sayısı 28 olmasına rağmen, kategoriler ayrı ayrı toplandığında sayı 29 olarak görülmektedir.

7.4.2. Bilişsel /Duygusal Müdahale

Bilişsel/duygusal müdahaleleri (%25, 7 çalışma) bir çalışmada “empati aşılama” (Aktaş vd., 2024) şeklinde, diğerlerinde ise “sürekli eğitim programları” olarak yapılandırılmıştır. Bu eğitimlerin çoğu empati ve kültürel farkındalığa odaklanırken (ör. Alan vd., 2021; Özaydın vd., 2021) iki çalışma çatışma çözümüne yoğunlaşmıştır (Çuhadar vd., 2015; Ekici vd., 2021). Bu müdahaleler hem üniversite öğrencilerine hem de çocuk ve ergen gruplarına uygulanmış olup çoğunlukla saha ortamında, iki çalışma (Aktaş vd., 2024; Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar, 2023) ise çevrim içi ortamda gerçekleştirilmiştir.

7.4.3. Diğer Müdahale Stratejileri

Diğer müdahale stratejileri arasında doğrudan temas (4 çalışma); gruplar arası etkileşime izin veren karma kamplar (Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2023), sosyal etkinlikler (Yücel vd., 2023) ve uygulamalı sağlık eğitimi (Özaydın vd., 2021) olarak kurgulanmıştır. Spor kullanan çalışmalar, basketbol (Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2023) ve oryantiringe (Ekici vd., 2021) yer vermiştir. Turizm ise dış grubun şehrine dört günlük bir seyahat biçiminde tasarlanmıştır (Yücel vd., 2021).

Sosyal kategorizasyon stratejisi (3 çalışma), ortak grup kimliği oluşturmaya hedeflemiştir. Dinî kimlik vurgusu yoluyla (Müslüman ya da Sünni, Lazarev ve Sharma, 2017) ya da müdahalede kullanılan amblem ve sembollerle (Yücel vd., 2021, 2023) üst kimlikler öne çıkarılarak uygulanmıştır. Çevrim içi temas dış grup üyeleriyle sözde çevrim içi etkileşim (Bağcı vd., 2021); dolaylı temas dış gruba yönelik haber (Bağcı vd., 2023) ve hikâye okumalarıyla (Tercan vd., 2021); sosyal norm ise eşitlikçi iç grup normlarının belirginleştirilmesiyle yapılandırılmıştır (Çoksan ve Cingöz-Ulu, 2022).

7.5. Örneklem Özellikleri

İncelenen 28 müdahale çalışmasında toplam 12.675 katılımcı yer almıştır. Örneklem büyüklüğü 47 (Bağcı vd., 2018a; Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar, 2023) ile 6.500 (Alan vd., 2021) arasında değişmektedir. Çalışmaların %42’si üniversite öğrencileriyle, %39’u yetişkin bireylerle, kalanları ise (5 çalışma) çocuk ve ergenlerle yürütülmüştür. Tercan ve diğerlerinin (2021) çalışması hariç olmak üzere çocuk ve ergen örneklemi yalnızca uygulamalı müdahalelerde yer almıştır.

7.6. Araştırma Deseni, Ölçüm Zamanı Ve Bağımlı Değişkenler

Müdahale çalışmalarının yaklaşık %90’ı (25 çalışma) nicel araştırma yöntemini kullanırken, iki çalışma (Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar, 2023; Tercan vd., 2021) karma yöntem, bir çalışma (Ekici vd., 2021) ise nitel araştırma yöntemi kullanmıştır. Çalışmaların çoğunluğunda (%71, 20 çalışma) denekler arası deneysel desen, diğerlerinde (7 çalışma) ise yarı deneysel desen kullanmıştır. Yarı deneysel çalışmaların üçü seçkisizleştirilmiş kontrollü ön test-son test (Alan vd., 2021; Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar, 2023; Özaydın vd., 2021), üçü denk olmayan kontrol gruplu ön test-son test (Tercan vd., 2021; Yücel vd., 2021, 2023) ve biri ise yalnız son test deseni (Çuhadar vd., 2015) ile yürütülmüştür. Müdahale etkisinin kalıcılığı sadece bir çalışmada takip ölçümüyle test edilmiştir (Yücel vd., 2021). Nitel yöntemler ise sadece son testte kullanılmış; bu kapsamda cümle tamamlama (Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar, 2023), sınıf içi (Tercan vd., 2021) ve odak grup görüşmeleri (Ekici vd., 2021) gerçekleştirilmiştir.

Çalışmaların çoğunda (%65) ön yargıyı ölçmek için birden fazla bağımlı değişkenden faydalanılmıştır. En sık incelenen bağımlı değişkenler; dış gruba yönelik duygular (%60, 17 çalışma), davranışsal eğilimler (%42), güven (%17) ve gruplar arası kaygıdır (%17). Davranışsal ön yargı ise yalnızca üç çalışmada ele alınmış olup, dış grubu destekleyen bir kuruluşa bağış yapma (Lazarev ve Sharma., 2017), kaynak tahsisinde iç grup yanlılığı (Çoksan ve Cingöz-Ulu, 2022), dış gruptan akranlara yönelik sosyal dışlama ve ayrışma (Alan vd., 2021) ve ekonomi oyunlarında bağış davranışı (Alan vd., 2021) olarak yapılandırılmıştır. Çalışmalarda kullanılan diğer bağımlı

değişkenler ise sosyal mesafe, örtük ön yargı, empati, çok kültürlülük ideolojisini destekleme, dış gruba yakınlık, dış gruba yönelik algılar, dış grubu insanlıktan çıkarma, dış gruba yönelik karma tutum maddeleri, mülteci haklarına destek ve mültecilere yönelik tutum ölçekleridir.

7.7. Müdahalelerin Etkililiği

Müdahale çalışmalarının %39'u (11 çalışma) ön yargıyı azaltmada etkili, %39'u kısmen etkili, %22'si ise etkisiz bulunmuştur. Uygulamalı müdahalelerin tamamı etkili ya da kısmen etkili bulunurken, temel müdahalelerin %28'i (6 çalışma) etkisizdir. Etkisiz bulunan bu çalışmaların hepsi hayalî temas müdahalesidir. Çoğunluk statüsündeki Türklerin ya da yerel halkın azınlıklara (mülteci ya da diğer etnisiteler) yönelik ön yargılarını hedefleyen çalışmaların çoğu etkili ya da kısmen etkili bulunurken (10 etkili, 7 kısmen etkili), altı çalışma etkisiz bulunmuştur. Azınlıkların çoğunluk grup üyelerine yönelik ön yargılarını hedefleyen çalışmalara bakıldığında, üçü etkili (Alan vd., 2021; Çoksan ve Cingöz-Ulu, 2022; Çuhadar vd., 2015), ikisi kısmen etkili (Bağcı vd., 2018a, Çalışma 3; Yücel vd., 2023), üçü ise etkisiz (Bağcı vd., 2019a, Çalışma 1; Bağcı vd., 2019b) bulunmuştur. Türkiye'nin doğusu ve diğer bölgelerden bireyler arasındaki ön yargıları hedefleyen müdahaleler ise etkili (Ekici vd., 2021) ya da kısmen etkili (Yücel vd., 2021) bulunmuştur.

Hayalî temasın etkililiğinin müdahale grubunun statüsüne ve senaryo içeriğine bağlı olduğu görülmüştür. Standart (Bağcı vd., 2019a) ve zenginleştirilmiş hayalî temas senaryoları (ör. arkadaşlık potansiyeli, Bağcı vd., 2018b; turistik etkileşim, Yücel vd., 2024), çoğunluk grubun azınlık gruplardan bireylere yönelik ön yargılarını azaltmada etkili ya da kısmen etkili bulunmuştur. Bazı çalışmalar hayalî temasın etkisinde iç grup özdeşiminin düzenleyici rolü olduğunu gösterirken (Bağcı vd., 2018a), Fırat ve Ataca (2020) arkadaşlık içeren hayalî temasın Türklerin Kürtlere ve Suriyelilere yönelik ön yargılarını azaltmadığını ve iç grup özdeşiminin düzenleyici bir rol oynamadığını bulmuştur. Ayrıca senaryo içeriğiyle ilişkili olarak, etkileşim partnerinin etnik kimliğinin belirginleştirildiği senaryolarda (Bağcı vd., 2018a, Çalışma 2) hayalî temasın etkisini kaybettiği, hatta Türklerin Kürtlere yönelik ön yargılarını artırdığı görülmüştür.

Hayalî temas, azınlıklara yönelik ön yargıların azaltılmasında genellikle olumlu sonuçlar verirken azınlık statüsündeki Kürtlerin Türklerle yönelik ön yargıları üzerinde karmaşık etkilere sahiptir. Bağcı ve arkadaşlarının (2018a) yapmış olduğu bir çalışmada, hayalî temasın Kürtlerin Türklerle yönelik ön yargılarını azaltmada kısmen etkili olduğu sonucuna ulaşılrken, farklı çalışmalar etkisiz olduğu (Bağcı vd., 2019a) veya ön yargıları daha da artırdığı (Bağcı vd., 2019b) sonucuna ulaşmıştır. Hayalî temasın yanı sıra çevrim içi temasın (Bağcı vd., 2021) Türklerin Kürtlere yönelik; dolaylı temasın (Bağcı vd., 2023; Tercan vd., 2021) ve sosyal kategorizasyonun (Lazarev ve Sharma, 2017) ise yerel halkın mültecilere yönelik ön yargılarını azaltmada etkili ya da kısmen etkili olduğu bulunmuştur.

Bilişsel/duygusal ve sosyal norm müdahaleleri, çoğunluk ve azınlık gruplar üzerinde genellikle etkili bulunan diğer yaklaşımlardır. Bilişsel/duygusal müdahaleler, mülteciler ile yerel halk arasındaki (Aktaş vd., 2024; Alan vd., 2021; Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar, 2023) ve Türklerle Yunanlılar arasındaki (Çuhadar vd., 2015) ön yargıları azaltmada çoğunlukla etkili ya da kısmen etkili bulunmuştur. İstisna olarak empati aşılama yönelik müdahaleler (Aktaş vd., 2024), Suriyeli ve Afganlara yönelik ön yargıları azaltmada etkili olurken, Ukraynalılar söz konusu olduğunda etkisiz kalmıştır. Bununla birlikte sosyal norm stratejisi ise Türkler ve Kürtler arasındaki karşılıklı ön yargıları azaltmada etkili bulunmuştur (Çoksan ve Cingöz-Ulu, 2022).

Öte yandan uygulamalı müdahaleler de ön yargıları azaltmada etkili ya da kısmen etkili bulunan yaklaşımlar arasındadır. Uygulamalı müdahalelerde, yerel halkın mültecilere (Alan vd., 2021; Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar, 2023; Özaydın vd., 2021) mültecilerin de yerel halka yönelik ön yargılarını (Alan vd., 2021) azaltmada etkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmaların farklı olarak Yücel ve diğerleri (2023), "Bir Bir Takımız" müdahalesinin yerel ve mülteci katılımcılar üzerindeki kısmi etkisine işaret etmiştir. Müdahale, her iki grubun da dış grup üyelerine yönelik

kişisel yakınlığını artırmıştır. Ancak bu müdahale, mültecilerin dış grup algılarını iyileştirirken yerel halkın algılarını mültecilere yönelik algılarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanında aynı çalışmada müdahalenin etkililiği üzerinde yaş, empati, müdahale öncesi temas ve kamp esnasındaki temasın düzenleyici etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Yerel halk ve mülteci bağlamının yanında uygulamalı müdahaleler, Türkiye’nin doğusu ile diğer bölgelerinden bireyler arasındaki ön yargıları azaltmada etkili (Ekici vd., 2021) ya da kısmen etkili (Yücel vd., 2021) olduğu belirlenmiştir. Yücel ve diğerleri (2021) müdahalenin etkisinin doğu dışındaki bölgelerden katılımcılarda daha belirgin olduğu ve bu olumlu etkinin müdahale programından üç ay sonra da korunduğu sonucuna ulaşmıştır.

8. Tartışma

Bu çalışma, 2010-2024 yılları arasında Türkiye’de kültürler arası ön yargıları azaltmaya yönelik olarak yürütülen müdahale çalışmalarını sistematik bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın dâhil etme ölçütlerini karşılayan toplam 28 çalışma incelemeye dâhil edilmiştir. Uluslararası meta analiz ve inceleme çalışmalarıyla uyumlu olarak (Paluck vd., 2021), Türkiye’de yürütülen tüm gruplar arası müdahaleler arasında kültürler arası ön yargılar, %36 oranla en yüksek temsil edilen ön yargı alanını oluşturmaktadır. Bu bulgu, hem Türkiye’de hem de dünyada kültürel ön yargıların yol açtığı toplumsal sorunların ciddiyetini ve bunlarla baş etmek için atılan adımların önemini yansıtmaktadır.

Bu sistematik incelemedeki çalışmaların %32’si 2016-2020 arasında, %68’i ise 2020 ve sonrasında yayımlanmıştır. Bu dağılım, alana yönelik akademik ilginin son yıllarda belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Ayrıca araştırmacıların çoğunluğunu (%68) psikologlar oluşturmakta, diğer disiplinlerden katkı ise sınırlı kalmaktadır. Ancak ön yargı tarihsel, kültürel ve yapısal boyutları olan karmaşık bir sorundur. Bu nedenle sürdürülebilir ve etkili müdahaleler için sosyoloji, antropoloji ve tarih gibi sosyal bilimlerin tüm alanlarından yararlanmak gerekmektedir (Paluck vd., 2021). Bunun yanında, ön yargılar çeşitli ortamlarda (okul, iş yeri, sağlık hizmeti) ortaya çıkabilir ve bu bağlamlarda gruplar arası ilişkileri onarmak için disiplinler arası iş birliği önemlidir. Farklı disiplinleri bir araya getiren yaklaşımlar, daha bütüncül ve etkili çözümler geliştirilmesini sağlayacaktır.

8.1. Müdahalelerde Ele Alınan Kültürel Ön Yargılar, Kültürel Gruplar ve Örneklem Özellikleri

Müdahale çalışmalarının yaklaşık yarısı etnikler arası, yarısı ise mülteci ve yerel halk arasındaki tutumları hedef alırken, yalnızca iki çalışma (Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2021) coğrafi kimlik temelli ön yargıları hedeflemiştir. Coğrafi kimlik temelli ön yargıları inceleyen söz konusu iki çalışma (Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2021), Türkiye’nin doğu ve doğu dışı bölgelerinde “Doğulular” ve “Doğulu olmayanlar” arasında belirgin grup ayrımları olduğunu vurgulamaktadır (Peker-Dural vd., 2018). Türkiye’de “Doğulu” teriminin yaygın olarak kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda (Öncü, 2011; Peker-Dural vd., 2018), konunun toplumsal algı ve söylemler bağlamında incelenmesi ve alanda daha fazla araştırma yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Mevcut çalışmaların çoğu (%71), Türklerin ya da yerel halkın azınlıklara yönelik tutumlarını; %21’i ise azınlık grupların Türklere yönelik ön yargılarını hedeflemektedir. Oysa Türkiye’deki çoğunluk-azınlık ilişkileri tek taraflı değildir; her iki grup da birbirini anlamakta zorlanmaktadır (Çelik vd., 2017). Bu nedenle azınlık grupların yerel halka yönelik ön yargılarını hedefleyen müdahaleler de toplumsal barış açısından önem arz etmektedir (Beelmann ve Lutterbach, 2022).

Mevcut çalışmaların çoğu etnik azınlık olarak Kürtlere odaklanırken, yalnızca iki çalışmada Ermeniler (Yücel vd., 2024) ve Yunanlılara (Çuhadar vd., 2015) yer verilmiştir. Mülteci grupları olarak ise çalışmaların çoğu Suriyelilere, yalnızca birkaçı Ukraynalılara (Aktaş vd., 2024) ve Afganlara odaklanmaktadır. Kürtlere ve Suriyelilere yönelik ön yargıların yaygınlığı,

müdahalelerin çoğunlukla bu gruplara odaklanmasını açıklayabilir. Özellikle Suriyelilere yönelik müdahale çalışmalarının kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri tarafından desteklenmesi araştırmacıların bu gruba yönelik artan ilgisini açıklayan faktörlerden biri olabilir. Nitekim bu gruba yönelik gerçekleştirilen dört çalışma kamu kurumları tarafından yürütülmüştür. Öte yandan, diğer azınlık gruplara, örneğin Romanlara ve Türkiye’deki yaklaşık 1,5 milyonluk nüfuslarıyla Afrikalı mültecilere yönelik (Şimşek, 2019) herhangi bir müdahale çalışmasının bulunmaması dikkat çekicidir. Bu bağlamda daha kapsayıcı ve toplumsal bütünleşmeyi önceleyen politikalar geliştirebilmek için toplumsal barışı hedefleyen müdahalelerin tüm azınlık gruplarını kapsaması büyük önem taşımaktadır.

Müdahale çalışmalarının %81’i yetişkinlerle yürütülürken çocuk ve ergenlere yönelik yalnızca beş çalışma bulunmaktadır. Ancak ön yargının küçük yaşlarda başladığı ve ergenlik ile yetişkinlikte gelişimini sürdürdüğü bilinmektedir (Raabe ve Beelmann, 2011). Ayrıca çalışmalar, çocukluk döneminin müdahaleler için en uygun dönem olduğunu ve bu yaş grubunda elde edilen etkilerin yetişkinlere kıyasla daha güçlü olduğunu göstermektedir (Beelmann ve Heinemann, 2014; Hsieh vd., 2022). Bu çalışma kapsamında çocuklara yönelik müdahale sayısı az olmakla birlikte, mevcut uygulamaların yoğun ve uzun süreli olması önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilmektedir. Çocuklara yönelik müdahalelerin sınırlı kalmasında; okul izin süreçlerindeki zorluklar, ebeveyn ön yargıları ve konu hassasiyeti etkili olabilmektedir (Tropp vd., 2022). Yücel ve diğerleri (2023) kamu iş birliği ile gerçekleştirdikleri müdahale programında, ebeveynleri de kapsayan kamp etkinliği ile bu engelleri aşmayı hedeflemiştir. Erken yaşta kazanılan olumlu tutumların kalıcılığı göz önünde bulundurulduğunda, çocuklara yönelik müdahalelerin yaygınlaştırılması ve kurumlar ile sürdürülebilir iş birliklerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır (Tropp vd., 2022).

8.2. Müdahale Türleri ve Stratejilerindeki Güncel Eğilimler

Mevcut çalışmaların büyük çoğunluğunun (yaklaşık %70) laboratuvar ya da çevrim içi ortamlarda kısa süreli temel araştırma müdahaleleri olduğu; buna karşılık uzun süreli ve yoğun içerikli uygulamalı müdahalelerin sayıca sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu durum, alandaki ilginin Paluck ve diğerlerinin (2021) tanımıyla “hafif dokunuşlu” (*light touch*) müdahalelere yöneldiğini göstermektedir. Hafif dokunuşlu müdahaleler; uygulaması kolay, kısa süreli (bazen birkaç dakika) ve düşük maliyetli müdahaleler olarak tanımlanmaktadır. Bu tür müdahalelerde deneysel kontrolün sağlanması, müdahalenin bileşenlerinin (mesaj ve dozaj gibi) kolayca manipüle edilmesine imkan tanımakta ve bu da neden- sonuç ilişkisinin kurulması için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ancak alan yazın bu tür müdahalelerin uzun vadeli etkileri konusunda büyük ölçüde sessiz kalmaktadır (Paluck vd., 2021). Ayrıca “hafif dokunuşlu” müdahaleler, araştırmacıların daha etkili ancak daha fazla çaba ve kaynak gerektiren uygulamalı müdahalelerden uzaklaşmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle gelecekte müdahale stratejilerinin seçiminde uzun vadeli etkilere odaklanılması önerilmektedir (Paluck vd., 2021).

Uygulamalı müdahaleler genellikle yaratıcı, iş birliği gerektiren, pahalı, zor, yoğun, çok stratejili ve uzun süreli çalışmalardır (Paluck vd., 2021). Çeşitli kuramsal bakış açılarına dayalı müdahale stratejilerinin harmanlanmasından oluşan bu yaklaşımlar, ön yargının farklı boyutlarını hedef almada oldukça işlevseldir (Paluck vd., 2021). Nitekim alan yazında çok stratejili müdahalelerin daha etkili olduğunu gösteren bulgular da mevcuttur (Beelmann ve Heinemann, 2014). Mevcut çalışmada incelenen uygulamalı müdahalelerin de çoğunluğunun (%66) çok stratejili olduğu görülmektedir. Bunun yanında mevcut uygulamalı müdahalelerin çoğunun kamu kurumları ile iş birliği içerisinde, kamusal mekanlarda yürütülmüş olması ve en geniş kapsamlı iki müdahalenin (Yücel vd., 2021, 2023) doğrudan T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yürütülmesi araştırmacıların uygulayıcı bir ortak ile iş birliği yapmasının önemini göstermektedir. Devlet destekli barış müdahalelerinin bazı sınırlılıkları (ör. devletin tarafsız bir aktör olarak algılanmaması) olsa da (Yücel vd., 2023), araştırmacıların büyük ölçekli uygulayıcı ortaklarla iş

birliği yapmaları önerilmektedir (Paluck vd., 2021). Bu tür iş birlikleri araştırmacıların daha geniş çaplı saha çalışmaları yürütmelerine ve program bileşenlerinin etkilerini güvenilir biçimde ölçmelerine olanak tanıyabilmektedir.

Mevcut müdahale stratejileri arasında hayalî temas (%50), dolaylı ve çevrim içi temas (%14), bilişsel/duygusal müdahaleler, doğrudan temas, spor, turizm ve sosyal norm temelli uygulamalar yer almaktadır. Yüz yüze olmayan temasın yaygın olarak kullanımına rağmen doğrudan temasın sadece dört çalışmada kullanılması dikkat çekicidir. Bu durum, (a) hayalî ve çevrim içi temasın daha ucuz, kolay uygulanabilir ve düşük riskli olması ve (b) Türkiye gibi çatışma düzeyi yüksek toplumlarda (Bağcı vd., 2018a) araştırmacıların azınlık ve çoğunluk gruplarından bireyleri doğrudan bir araya getirme konusunda çekimser davranması ile ilişkili olabilir. Nitekim doğrudan temas çalışmaları coğrafi kimlik veya yerel halk-mülteciler arasındaki tutumlara odaklanırken, Türkiye toplumundaki en derin çatışma alanı olan Türk-Kürt bağlamına (Bağcı vd., 2018a) yer vermemiştir. Türkiye’de ön yargı karşıtı sosyal normların yeterince yerleşmemiş olması (Çelik vd., 2017), araştırmacıların özellikle Türkler ve Kürtler gibi etnik gruplar arasında gerçekleşecek doğrudan temasın olumsuz sonuçlanabileceğinden endişe duymalarına yol açmış olabilir. Bunun yanında, son yıllarda ekip ve ekipman gerektiren spor ve turizm (ör. Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2021, 2023) gibi özgün müdahale stratejilerinin kullanımının arttığı görülmektedir. Bu durumun alanda artan sayıda araştırmacı ve uygulayıcı iş birliği kurulmasının bir sonucu olabileceği düşünülmektedir.

8.3. Müdahalelerde Yöntemsel Sınırlılıklar: Araştırma Deseni ve Sonuç Değişkenler

Mevcut inceleme kapsamındaki temel araştırma müdahalelerinin hepsi (Tercan vd., 2021 hariç) deneysel araştırma deseni (%70) kullandığı için neden-sonuç ilişkisi kurmaya olanak tanımaktadır. Uygulamalı müdahalelerin ise genellikle denk olmayan kontrol gruplu ön test-son test deseniyle yürütüldüğü, sadece üç çalışmada seçkisizleştirilmiş desen kullanıldığı görülmektedir. Seçkisizleştirilmiş kontrol gruplu desenler daha güçlü olsa da örnekleme yanlılığından tamamen bağımsız değildir. Çalışkan-Sarı ve Yalçınkaya-Alkar (2023) ile Özeydın ve diğerleri (2021) sadece gönüllüler arasında seçkisizleştirme yaparken, Alan ve diğerleri (2021) küme seçkisizleştirme kullanmıştır. Bu yöntem seçim yanlılığını azaltsa da kümeler içindeki bireylerin benzer özellikler taşıma riski devam etmektedir. Kısacası, Türkiye’de hangi uygulamalı müdahalelerin daha etkili olduğunu gösterecek yeterli ve geçerlilik tehdidinden arınmış çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, müdahalelerin uzun vadeli etkileri neredeyse hiç (Yücel vd., 2023 hariç) ele alınmamıştır. Yücel ve diğerlerinin (2023) çalışmasında, her ne kadar takip ölçümü alınmış olsa da bu ölçümler sadece deney grubu içinde karşılaştırılmıştır. Kontrol grubuyla kıyaslama yapılmadığı için bu araştırmaya dayalı olarak da uzun vadeli etkilere dair çıkarım yapmak zordur.

Sonuç değişkenlerine bakıldığında, sınırlı sayıda çıktı ölçütü kullanılmıştır ve bunlar gruplar arası tutumların çok boyutlu doğasını yansıtmamaktadır. Çoğu çalışma gruplar arası tutumlara (özellikle duygulara) odaklanırken, doğrudan gerçekleştirilecek davranışsal ölçümler (sadece 3 çalışma) büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Bu da müdahalelerin toplumsal etkilerini değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Ayrıca ön yargı genellikle açık ölçümlerle değerlendirilmiş, örtük ölçümlere ise yalnızca Fırat ve Ataca’nın (2020) çalışmasında yer verilmiştir. Toplumsal beğenilme etkisinin önüne geçmek için örtük ölçümlerin kullanılması önerilmektedir. Ayrıca ön yargı alan yazınında incelenen anlamlı davranışların çeşitlenmesi için nitel araştırmalara daha fazla yer verilmesi önerilmektedir (Paluck vd., 2021).

8.4. Müdahalelerin etkililiği

Mevcut müdahale çalışmalarının büyük çoğunluğunun (%78) ön yargıyı azaltmada etkili ya da kısmen etkili olduğu bulunmuştur. Etkisiz bulunan çalışmaların hepsinin “hafif dokunuşlu” müdahale olarak değerlendirilen hayalî temas müdahalesi olması dikkat çekicidir. Buna karşılık,

yoğun içerikli ve belli bir süreye yayılan uygulamalı müdahalelerin tamamının etkili ya da kısmen etkili bulunması, bu yaklaşımların Türkiye’de toplumsal barış için umut vadettiğini göstermektedir.

8.4.1. Müdahalelerin Etkisi: Kullanılan Strateji ve Katılımcı Grubuna Göre Farklılıklar

Bazı müdahale stratejilerinin azınlık ve çoğunluk grubun her ikisi üzerinde de etkili olduğu bulunurken, bazılarının etkisinin yalnızca belirli katılımcı grubuyla sınırlı kaldığı ya da bir grupta daha güçlü olduğu bulunmuştur. Hayalî temas, çoğunlukla Kürtlere ve mültecilere yönelik ön yargıları azaltsa da bazı bulgular aynı yaklaşımın Kürtlerin Türklere yönelik ön yargılarında etkisiz kaldığını (Bağcı vd., 2019a) veya olumsuz etki yarattığını göstermektedir (Bağcı vd., 2019b). Hayalî temasın Kürtlerde olumsuz karşılanmasının, derin ve karmaşık Türk-Kürt çatışmasının bağlamıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira Kürtler yıllarca maruz kaldığı asimilasyon politikaları sebebiyle temas stratejilerine daha tepkisel yaklaşabilmektedir (Bağcı vd., 2019b). Nitekim Türk-Kürt tutumlarını hedefleyen müdahalelerde araştırmacıların yüz yüze olmayan stratejileri tercih etmesinin de bu tepkisellikten çekinmeleriyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu durum, özellikle hayalî temas gibi stratejilerin bağlama duyarlı biçimde ve hedef azınlık gruba özgü tasarlanması gerektiğini göstermektedir (Bağcı vd., 2019b). Ayrıca bu bulgular azınlık üyelerinin ön yargı azaltıcı müdahalelerden çoğunluğa kıyasla daha az faydalandığını gösteren meta-analiz sonuçlarıyla da örtüşmektedir (Beelmann ve Heinemann, 2014).

Müdahale etkisinin grup statüsüne göre değişmesi, grupların farklılaşan müdahale ihtiyaçlarıyla da ilişkili olabilmektedir (Beelmann ve Heinemann, 2014). Örneğin, azınlık gruptakiler günlük yaşamlarında dış grupla sürekli karşılaştığı için, bu bireyler için bilgi edinme veya temas stratejileri gereksiz olabilir. Bunun yerine, öz-yeterlik ve olumsuz deneyimlerle başa çıkma eğitimlerinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir (Beelmann ve Heinemann, 2014). Nitekim mevcut incelemede de sosyal norm müdahalesinin (eşitlikçi grup normu belirginliğinin) Türklere ve Kürtler arasındaki karşılıklı ön yargıları azalttığı bulunmuştur (Çoksan ve Cingöz-Ulu, 2022). Bu bulgu, ön yargı karşıtı normların zihinsel erişilebilirliğinin önemini vurgulayarak, araştırmacılar için ön yargıyı kırmanın yanı sıra ön yargı karşıtı bir iklim oluşturma da önemli olduğunu göstermektedir.

Bilişsel/duygusal müdahaleler ve uygulamalı müdahaleler çoğunlukla her iki grup üzerinde de etkili olmuştur. Ancak bazı istisnalar da mevcuttur. Örneğin, “Biz Bir Takımız” müdahalesi (Yücel vd., 2023), mültecilerin yerel halka yönelik algılarını iyileştirirken yerel halkın mültecilere yönelik tutumlarını kötüleştirmiştir. Bu olumsuz etkinin, projenin kamp aşamasında belirginleşen gruplar arası kültürel farklılıkların yerel halktan katılımcıların ön yargılarını pekiştirmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Nitekim mülteci karşıtı normlar altında yetişen gençlerde müdahalelerin ters etki yapabildiği bilinmektedir (Beelmann ve Lutterbach, 2022). Bu durum, çoğunluk ve azınlık üyeleri için farklılaşan müdahale içerikleri geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Beelmann ve Heinemann, 2014). Bunun yanında, etkili olduğu gözlenen sosyal kategorizasyon (Lazarev ve Sharma, 2017) ve dolaylı temas (Tercan vd., 2021) yalnızca çoğunluk grubun ön yargılarını azaltmada kullanılmış, bu konuda azınlık gruplarla ilgili çalışmalara rastlanmamıştır. Türkiye’de çoğunluk ve azınlık grupları karşılaştıran çalışmalar sınırlı olduğundan daha geçerli sonuçlar için araştırma sayısının artırılması gerekmektedir.

8.4.2. Müdahalelerin Farklı Sonuç Değişkenleri Üzerindeki Etkisi

Bu çalışma kapsamındaki müdahalelerin, ön yargının duygusal, bilişsel ve davranışsal niyet boyutlarını azaltmada görece sınırlı kaldığı görülürken (Fırat ve Ataca, 2020), davranış değişikliği konusunda daha başarılı olduğu söylenebilir. Ön yargının davranışsal boyutunu ölçen üç çalışmada da (Alan vd., 2021; Çoksan ve Cingöz-Ulu, 2022; Lazarev ve Sharma, 2017) müdahalenin bu değişkenler üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmüştür. Bu durum, ön yargı azaltıcı

müdahalelerin, davranışlar üzerinde genel tutumlara kıyasla daha etkili olduğunu gösteren çalışmalar bulgularını desteklemektedir (Paluck vd., 2021). Ancak bu inceleme kapsamında davranışsal değişkenleri ele alan çalışmaların sayısı sınırlı olduğundan, genelleme yapabilmek için ek araştırmalara ihtiyaç vardır.

8.4.3. Müdahalelerin Etkisini Açıklayan ve Düzenleyen Değişkenler

Bu çalışma kapsamındaki bazı müdahaleler, müdahalelerin belirli özelliklere sahip katılımcılarda daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle müdahalelerin; yaşça daha küçük, kamp öncesinde dış grupla teması az, düşük empati düzeyine sahip ve müdahale süresince dış grupla daha fazla temas kuran bazı katılımcılar üzerinde daha etkili olduğu bulunmuştur (Yücel vd., 2023). Ayrıca bazı çalışmalar, iç grupla yüksek düzeyde özdeşim kuran bireylerin müdahalelerden daha fazla fayda sağladığını gösterirken (Bağcı vd., 2018a) bazıları bu bulguyu desteklememiştir (Fırat ve Ataca, 2020). Mevcut çalışmalar arasında düzenleyici değişkenlere odaklanan araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu durum, müdahalelerin etkililiğini düzenleyen değişkenlere ilişkin net çıkarımlar yapmayı zorlaştırmaktadır.

Bazı mevcut çalışmalar, ön yargı azaltıcı müdahalelerin hangi mekanizmalar aracılığıyla etkili olduğunu da sorgulamıştı (Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2023). Kamp teması, takım sporları ve etkili öğretmenlerin varlığı gibi program özelliklerinin müdahale başarısında önemli rol oynadığı bulunmuştur (Ekici vd., 2021; Yücel vd., 2023). Bu bulgular; otorite figürlerinin etkinliğinin ve iş birliğine dayalı ortamların, temasın etkisini artırdığı yönündeki alan yazınla örtüşmektedir (Tropp ve Prenovost, 2008). Gelecekteki müdahalelerde bu parametrelerden yararlanması önerilmektedir.

9. Sonuç

Bu sistematik inceleme, 2010-2024 yılları arasında Türkiye’de kültürler arası önyargıları azaltmaya yönelik müdahalelerinin çeşitliliğini, güçlü yönlerini ve sınırlılıklarını kapsamlı biçimde ortaya koymuştur. Bulgular, özellikle uygulamalı ve çok stratejili yaklaşımların toplumsal barış açısından umut verici sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Ancak, mevcut alan yazının büyük bölümünün kısa süreli ve “hafif dokunuşlu” stratejilere odaklanması, müdahalelerin kalıcılığı ve etki gücü konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Çalışmaların çoğunlukla Türklerin azınlıklara yönelik yanlış tutumlarını hedeflemesi, çocuklar ve ergenlere yönelik müdahalelerin sınırlı kalması, azınlık gruplarının çeşitliliğinin yeterince yansıtılmaması ve uzun vadeli izleme çalışmalarının büyük ölçüde ihmal edilmesi, alanın temel boşluklarını oluşturmaktadır. Bu eksiklikler, yalnızca alandaki bilgi birikiminin değil, aynı zamanda toplumsal uyum süreçlerinin de zayıf kalmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda, araştırma fon sağlayıcılarının, uzun vadeli ve çok stratejili müdahalelere yönelik özel destek mekanizmaları oluşturmaları önerilmektedir. Ayrıca, gelecek çalışmalar açısından, disiplinler arası iş birliklerinin güçlendirilmesi, davranışsal ve örtük ölçümlerin daha fazla kullanılması, farklı azınlık ve yaş gruplarını kapsayan, sürdürülebilir müdahalelerin önceliklendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tür bütüncül yaklaşımlar, disiplinler arası iş birlikleri ve kanıta dayalı uygulamalarla birleştiğinde, önyargıların azaltılmasına ve Türkiye’de kültürler arası ilişkilerin daha eşitlikçi, kapsayıcı ve kalıcı biçimde güçlendirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Yazar Katkı Oranı (Authorship Contributions): 1. Yazar %60, 2. Yazar %40 katkı sağlamıştır.

Kaynakça

Aktaş, B. E., Salter, M. E., Yılmaz, A. N. ve Eker, S. (2024). Empathy increases warmth toward Syrian and Afghans, but not Ukrainians: Experimental evidence from Türkiye. *International Journal of Intercultural Relations*, 98, Article 101909. doi: 10.1016/j.ijintrel.2023.101909

- Alan, S., Baysan, C., Gumren, M. ve Kubilay, E. (2021). Building social cohesion in ethnically mixed schools: An intervention on perspective taking. *The Quarterly Journal of Economics*, 136(4), 2147-2194. doi: 10.1093/qje/qjab009
- Allport G. 1954. *The nature of prejudice*. Boston, MA: Addison-Wesley
- Andrews, P. A. (1992). *Türkiye’de etnik gruplar*. Ant Publications.
- Bağcı, S. C. ve Çelebi, E. (2017). Cross-group friendships and outgroup attitudes among Turkish–Kurdish ethnic groups: Does perceived interethnic conflict moderate the friendship-attitude link? *Journal of Applied Social Psychology*, 47(2), 59-73. doi: 10.1111/jasp.12413
- Bağcı, S. C., Guvensoy, I., Turner, R. N., White, F. A. ve Piyale, Z. E. (2021). Investigating the role of E-contact and self-disclosure on improving Turkish-Kurdish interethnic relations. *Journal of Applied Social Psychology*, 51(6), 577-593. doi: 10.1111/jasp.12760
- Bağcı, S. C., Piyale, Z. E. ve Ebcim, E. (2018a). Imagined contact in high conflict settings: The role of ethnic group identification and the perspective of minority group members. *Journal of Applied Social Psychology*, 48(1), 3-14. doi: 10.1111/jasp.12485
- Bağcı, S. C., Piyale, Z. E., Bircek, N. I. ve Ebcim, E. (2018b). Think beyond contact: Reformulating imagined intergroup contact theory by adding friendship potential. *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(7), 1034-1052. doi: 10.1177/1368430217690237
- Bağcı, S. C., Stathi, S. ve Piyale, Z. E. (2019a). When imagining intergroup contact mobilizes collective action: The perspective of disadvantaged and advantaged groups. *International Journal of Intercultural Relations*, 69, 32-43. doi: 10.1016/j.ijintrel.2018.12.003
- Bağcı, S. C., Stathi, S. ve Piyale, Z. E. (2019b). Imagined contact facilitates acculturation, Sometimes: Contradicting evidence from two sociocultural contexts. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 25(4), 539-552. doi: 10.1037/cdp0000256
- Bağcı, S. C., Stathi, S., Sağlam, D. ve Kösegil, E. (2023). #WeDontWantRefugees: Mass-mediated contact, dehumanization, and support for Afghan refugee rights in Turkey. *Current Research in Ecological and Social Psychology*, 5, Article 100133. doi: 10.1016/j.cresp.2023.100133
- Beelmann, A. ve Heinemann, K. S. (2014). Preventing prejudice and improving intergroup attitudes: A meta-analysis of child and adolescent training programs. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(1), 10-24. doi: 10.1016/j.appdev.2013.11.002
- Beelmann, A. ve Lutterbach, S. (2022). Developmental prevention of prejudice: Conceptual issues, evidence-based designing, and outcome results. *Review of General Psychology*, 26(3), 298-316. doi: 10.1177/10892680211056314
- Bikmen, N. (1999). *National identity and ethnic prejudice in a Turkish sample* [Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Tez Merkezi.
- Bilali, R., Çelik, A. B. ve Ok, E. (2014). Psychological asymmetry in minority–majority relations at different stages of ethnic conflict. *International Journal of Intercultural Relations*, 43(Part B), 253-264. doi: 10.1016/j.ijintrel.2014.09.002
- Billiet, J., Maddens, B. ve Beerten, R. (2003). National identity and attitude toward foreigners in a multinational state: A replication. *Political Psychology*, 24(2), 241-257.
- Chemin, J. E. (2016). Guests-hosts relations in the context of the Syrian exodus: A study of Turkish and Syrian populations in two Turkish cities. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1(2), 49-74. doi: 10.12738/mejrs.2016.1.2.0003

- Chung, H. S., Jung, S. Y. ve Lee, J. (2017). Socio-demographic factors affecting levels of cultural and non-cultural prejudice: comparing Korean, Chinese, and Japanese college students. *Multicultural Education Review*, 9(1), 30-43. doi: 10.1080/2005615X.2016.1276669
- Çuhadar, E., Genç, O. G. ve Kotelis, A. (2015). A Greek-Turkish peace project: Assessing the effectiveness of interactive conflict resolution. *Southeast European and Black Sea Studies*, 15(4), 563-583. doi: 10.1080/14683857.2015.1020141
- Çalışkan-Sarı, A. (2023). Mültecilere yönelik ön yargıları azaltmak için ev sahibi toplumdan çocuklar ve ergenlere yönelik geliştirilmiş müdahale programlarının incelenmesi: Bir kapsam derlemesi. *Nesne*, 11(27), 139-157. doi: 10.7816/nesne-11-27-09
- Çalışkan-Sarı, A. ve Yalçınkaya-Alkar, Ö. (2023). Randomised controlled trial of online empathy focused intercultural communication program for Turkish local society to increase their social acceptance towards refugees. *Current Psychology*, 42, 15575-15588. doi: 10.1007/s12144-022-02848-y
- Çelik, A. B., Bilali, R. ve Iqbal, Y. (2017). Patterns of ‘Othering’ in Turkey: A study of ethnic, ideological, and sectarian polarization. *South European Society and Politics*, 22(2), 217-238. doi: 10.1080/13608746.2016.1250382
- Çoksan, S. ve Cingöz-Ulu, B. (2022). Group norms moderate the effect of identification on ingroup bias. *Current Psychology*, 41(1), 64-75. doi: 10.1007/s12144-021-02091-x
- Ekici, H. (2024). Sporun gruplar arası ilişkileri iyileştirmedeki potansiyeli: Spor odaklı müdahale programları üzerine bir derleme. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 593-614. doi: 10.52122/nisantasisbd.1485865
- Ekici, H., İbanoğlu, E., Öztürk, H., Yıldırım, K., Melemez, S., Uçak, E. ve Öztürk, M. A. (2021). Sports for improving intergroup relations among adolescents: An intervention study in Turkey. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 27(2), 309-313. doi: 10.1037/pac0000490
- Erdoğan, M. M. (2014). Perceptions of Syrians in Turkey. *Insight Turkey*, 16(4). <https://www.insightturkey.com/commentaries/perceptions-of-syrians-in-turkey>
- Fırat, M. ve Ataca, B. (2020). When does imagined contact reduce prejudice? No evidence that in-group identification moderates the imagined contact effect. *Social Psychology*, 51(4), 254-266. doi: 10.1027/1864-9335/a000413
- Grapin, S. L., Griffin, C. B., Naser, S. C., Brown, J. M. ve Proctor, S. L. (2019). School-based interventions for reducing youths’ racial and ethnic prejudice. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, 6(2), 154-161.
- Hsieh, W., Wickes, R. ve Faulkner, N. (2022). What matters for the scalability of prejudice reduction programs and interventions? A Delphi study. *BMC Psychology*, 10, Article 107. doi: 10.1186/s40359-022-00814-8
- İneli-Ciğer, M. (2016). Uluslararası hukuka uygun geçici koruma rejiminin unsurları üzerine. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 62-92.
- Kirişçi, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey’s challenges: Going beyond hospitality*. Brookings Institute.
- Kolukırık, S. (2009). *Dünden bugüne çingeneler*. Ozan Yayıncılık.
- Kurban, D. (2007). *A quest for equality: Minorities in Turkey*. Minority Rights Group International.

- Lazarev, E. ve Sharma, K. (2017). Brother or burden: An experiment on reducing prejudice toward Syrian refugees in Turkey. *Political Science Research and Methods*, 5(2), 201-219. doi: 10.1017/psrm.2015.57
- Lemmer, G. ve Wagner, U. (2015). Can we really reduce ethnic prejudice outside the lab? A meta-analysis of direct and indirect contact interventions. *European Journal of Social Psychology*, 45(2), 152-168. doi: 10.1002/ejsp.2079
- Özaydın, T., Koçoğlu Tanyer, D. ve Akın, B. (2021). Promoting the attitudes of nursing students towards refugees via interventions based on the contact hypothesis: A randomized controlled trial. *International Journal of Intercultural Relations*, 84, 191-199. doi: 10.1016/j.ijintrel.2021.07.013
- Özdoğan, G. G., Üstel, F., Karakas, I., K. ve Kentel, F. (2009). *Türkiye’de Ermeniler: Cemaat, birey, yurttaş*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Özer, Ş. T. (2020). Ortadoğulu ve Afrikalı öğrencilere yönelik sosyal bağlamsal değişkenler, kalıpyargı içerikleri ve temas koşullarının sosyal mesafeye etkisi. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 8(1), 45-66.
- Öncü, A. (2011). Representing and consuming “the East” in cultural markets. *New Perspectives on Turkey*, 45, 49-73. doi: 10.1017/S0896634600001308
- Özçürümez, S. ve Şenses, N. (2015). Rights of irregular migrants: Governing irregular migration in Greece, Spain and Turkey. A. Biriz-Karaçay, D. Şenol-Sert ve Z. G. Göker (Ed.), *Waves of diversity: Socio-political implications of international migration in Turkey* içinde (ss. 225-251). The Isis Press.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M. ve Moher, D. (2021). Updating guidance for reporting systematic reviews: development of the PRISMA 2020 statement. *Journal of Clinical Epidemiology*, 134, 103-112. doi: 10.1016/j.jclinepi.2021.02.003
- Paluck, E. L., Porat, R., Clark, C. S. ve Green, D. P. (2021). Prejudice reduction: Progress and challenges. *Annual Review of Psychology*, 72, 533-560. doi: 10.1146/annurev-psych-071620-030619
- Paradies, Y. C. (2006). Defining, conceptualizing and characterizing racism in health research. *Critical Public Health*, 16(2), 143-157. doi: 10.1080/09581590600828881
- Peker-Dural, H., Tuzkaya, F., Elçi, C., Akça, E., Mehmetoğlu, E., Solak, Ç., Karasu, M. ve Göregenli, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin Doğu-Batı temsilleri: Ayrımlar, eleştiriler, talepler. *Türk Psikoloji Yazıları*, 21, 103-116.
- Raabe, T. ve Beelmann, A. (2011). Development of ethnic, racial, and national prejudice in childhood and adolescence: A multinational meta-analysis of age differences. *Child Development*, 82(6), 1715-1737. doi: 10.1111/j.1467-8624.2011.01668.x
- Reis, S. (2019). Türkiye’de Afgan olmak ve “öteki” ile karşılaşmak. *Birikim*, 361, 47-53.
- Saraçoğlu, C. (2009). ‘Exclusive recognition’: The new dimensions of the question of ethnicity and nationalism in Turkey. *Ethnic and Racial Studies*, 32(4), 640-658. doi: 10.1080/01419870802065226
- Şafak-Ayvazoglu, A., Kunuroglu, F. ve Kutlay, Y. (2021). Psychological and socio-cultural adaptation of Syrian refugees in Turkey. *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 99-111. doi: 10.1016/j.ijintrel.2020.11.003

- Şimşek, D. (2019). İstanbul’daki Afrikalı göçmenlerin gündelik ırkçılık deneyimleri. *Mukaddime*, 10(1), 233-248.
- Tercan, M., Bisagno, E., Cocco, V. M., Kaçmaz, T., Turnuklu, A., Stathi, S. ve Vezzali, L. (2021). Reducing prejudice toward Syrian refugee children: A vicarious contact intervention among Turkish elementary school children. *Journal of Community Psychology*, 49(2), 564-587. doi: 10.1002/jcop.22480
- Tropp, L. R. ve Prenovost, M. A. (2008). The role of intergroup contact in predicting children’s interethnic attitudes: Evidence from meta-analytic and field studies. S. R. Levy ve M. Killen (Ed.), *Intergroup attitudes and relations in childhood through adulthood* içinde (ss. 236-248). Oxford University Press.
- Tropp, L. R., White, F., Rucinski, C. L. ve Tredoux, C. (2022). Intergroup contact and prejudice reduction: Prospects and challenges in changing youth attitudes. *Review of General Psychology*, 26(3), 342-360. doi: 10.1177/10892680211046517
- Yeğen, M. (2009). Prospective-Turks” or “pseudo-citizens”: Kurds in Turkey. *The Middle East Journal*, 63, 597-615.
- Yitmen, Ş. ve Verkuyten, M. (2018). Positive and negative behavioural intentions towards refugees in Turkey: The roles of national identification, threat, and humanitarian concern. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 28(4), 230-243. doi: 10.1002/casp.2354
- Yücel, E., Ekici, H. ve Cesur, S. (2024). Questioning the potential of tourism-related imagined contact in improving interethnic relations in Türkiye. *Journal of Applied Social Psychology*, 54(6), 362-382. doi: 10.1111/jasp.13034
- Yücel, E., Ekici, H. ve Çelik, A. B. (2023). “We are One Team”: An evaluation of an intervention for improving relations between Turkish local and refugee adolescents. *International Journal of Intercultural Relations*, 96, Article 101865. doi: 10.1016/j.ijintrel.2023.101865
- Yücel, E., Ekici, H. ve Öztürk, H. (2021). Bridging eastern and non-Eastern Turkey: A study on the effectiveness of a tourism-based intervention. *International Journal of Intercultural Relations*, 83, 84-97. doi: 10.1016/j.ijintrel.2021.05.002

Ek Materyaller

Mevcut sistemik inceleme çalışmasına ilişkin metodolojik ayrıntılar açık bilim platformunda paylaşılmıştır. Bu materyaller; (1) kullanılan arama sorgularını, (2) kültürler arası ön yargıların yanı sıra diğer ön yargı türlerine yönelik müdahalelerin listesini ve (3) kültürler arası ön yargıları hedefleyen müdahalelere ilişkin ayrıntılı kodlama sonuçlarını içermektedir: https://osf.io/yph3x/?view_only=fef856187c9f4ca183b42d8fca6220c6